

אורי צמח • קרן שטיין

מיקוד 2017

אזרחות

שתי יחידות לימוד

הכנה לבחינת הבגרות

שאלון מספר 034281

קיץ 2017

הספר תואם לתוכנית ה-80% ולתכנית ההיבחנות החדשה,

כפי שפרסם משרד החינוך לקראת מועד קיץ תשע"ז

לעדכונים והשלמות - אתר רכס אתכם לאורך כל הדרך

רכס

פרויקטים חינוכיים בע"מ

מיקוד באזרחות

אורי צמח • קרן שטיין

שתי יחידות לימוד

**הספר תואם לתוכנית ה-80% ולתכנית ההיבחנות החדשה, כפי שפרסם משרד החינוך
לקראת מועד קיץ תשע"ז**

© 2017 כל הזכויות שמורות

לרכס פרויקטים חינוכיים בע"מ ולמחברים

Printed in Israel 2017

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר, כל חלק שהוא מספר זה. שימוש מסחרי, מכל סוג שהוא, בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט, אלא ברשות מפורשת בכתב מן המו"ל.

רכס פרויקטים חינוכיים בע"מ

ת"ד 324 קדימה 6092000

טלפון 073-2550000 פקס 073-2550055

כתובתנו באינטרנט: www.reches.co.il

E-mail: main@reches.co.il

עשינו כמיטב יכולתנו לאתר את בעלי הזכויות של כל החומר ממקורות חיצוניים. אנו מתנצלים על כל השמטה או טעות. אם יובא הדבר לידיעתנו נפעל לתקנו במהדורות הבאות.

רכס עושה כל שביכולתה כדי למנוע הופעת טעויות בספריה על אף זאת טעויות עלולות להופיע. כל טעות שתובא לידיעתנו תקבל מענה באתר רכס www.reches.co.il

מסת"ב 1-229-558-965-978 ISBN

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

ספר זה מוקדש לתלמידינו,
תלמידי תיכון "עירוני ג' ע"ש מוטה גור" מודיעין
ותלמידי תיכון "מכבים רעות".

באהבה,
קרן שטיין ואורי אנס

תוכן העניינים

11	הקדמה
12	כיצד עונים על שאלות בבחינת הבגרות
16	הרקע ההיסטורי להקמת המדינה
17	• החלטה 181 - של האו"ם - תוכנית החלוקה - מיום כ"ט בנובמבר 1947
18	הכרזת העצמאות
19	• הכרזת העצמאות - המסמך
21	• הכרזת העצמאות - חלקים מרכזיים
22	• ההצדקות להקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל בהכרזת העצמאות
23	• מאפייני מדינה יהודית ומדינה דמוקרטית בהכרזת העצמאות
27	הרעיון הלאומי
28	• לאומיות ומדינת לאום
33	• ההצדקות למדינת הלאום
35	שאלות תרגול
37	מדינה יהודית
38	המאפיינים היהודיים של מדינת ישראל
39	• היבט משפטי-נורמטיבי
42	• המרחב הציבורי
44	• בין הציבורי לפרטי - הסדר הסטטוס קוו
46	מדינת ישראל והעם היהודי בתפוצות
47	• האחריות והמחויבות ההדדית של מדינת ישראל והעם היהודי בתפוצות
48	המיעוטים בישראל
49	• מהו מיעוט
49	• מעמד המיעוטים במדינת ישראל
49	• היבט דמוגרפי-סוציולוגי
50	• היבט המרחב הציבורי
50	• היבט מוסדי

51	השסע הלאומי
52	• הצגת הקבוצות השונות
58	• הגורמים לשסע הלאומי
59	• דרכי ביטוי של השסע הלאומי
61	• דרכי התמודדות עם השסע הלאומי
62	שאלות תרגול
63	מהי דמוקרטיה? ערכים, עקרונות ומאפיינים של משטר דמוקרטי
64	עקרון שלטון העם
65	• עקרון שלטון העם
65	• דמוקרטיה ישירה ודמוקרטיה עקיפה/ייצוגית
66	• הסיבות להנהגת דמוקרטיה ייצוגית
67	• משאל עם
68	• תנאי יסוד לבחירות דמוקרטיות
70	• שיטת הבחירות בישראל ומרכיביה
71	תפיסות דמוקרטיות
72	• תפיסות דמוקרטיות
72	• דמוקרטיה ליברלית-אינדיבידואלית
73	• דמוקרטיה רפובליקנית
74	• דמוקרטיה רב-תרבותית
74	• השוואה בין התפיסות הדמוקרטיות
78	תרבות פוליטית דמוקרטית
79	• עקרון הפלורליזם
81	• עקרון הסובלנות
83	• עקרון ההסכמיות
84	עקרון הכרעת הרוב ושמירה על זכויות המיעוט
85	• עקרון הכרעת הרוב
85	• נימוקים המצדיקים את קיומו של עקרון הכרעת הרוב
86	• עקרון הכרעת הרוב במשטר דמוקרטי ובמשטר לא דמוקרטי
86	• עריצות הרוב

88	זכויות האדם והאזרח
89	• זכויות טבעיות - זכויות אדם בסיסיות
89	• התנגשות בין זכויות
99	• זכויות פוליטיות/זכויות אזרח
99	• זכויות חברתיות וכלכליות
100	• זכויות קבוצתיות/תרבותיות
101	חובות האדם והאזרח
102	• חובות האדם כאדם
102	• חובות האזרח
102	• קשר בין זכויות ובין חובות
103	גישות כלכליות-חברתיות במדינה הדמוקרטית
104	• גישות כלכליות-חברתיות
104	• הגישה הליברלית/ניאו ליברלית
105	• הגישה הסוציאל-דמוקרטית
107	• השוואה בין הגישה הליברלית לבין הגישה הסוציאל-דמוקרטית
109	גלובליזציה
110	• גלובליזציה מהי?
111	עקרון הגבלת השלטון
112	• עקרון הגבלת השלטון
113	• עקרון הפרדת רשויות
114	• מנגנוני פיקוח פורמליים / מוסדיים ובלתי פורמליים / חוץ מוסדיים
116	• חוקה
117	עקרון שלטון החוק
118	• עקרון שלטון החוק
119	• הפרת החוק
120	• פקודה בלתי חוקית בעליל
121	זכות הדמוקרטיה להגן על עצמה
122	• זכות הדמוקרטיה להגן על עצמה מפני איומים על שיטת המשטר ועל אופי המדינה
	• ביטחון ודמוקרטיה - זכות המדינה להגן על עצמה ועל אזרחיה מפני איומים
123	על הביטחון

124	שאלות תרגול
128	תשובות לחלק מהשאלות
129	המשטר במדינת ישראל
130	יסודות חוקתיים
131	• יסודות חוקתיים
131	• המעמד המשפטי של הכרזת העצמאות
134	• חוקי היסוד
138	• חוק השבות
141	• חוק האזרחות
143	הרשות המחוקקת: הכנסת
144	• הכנסת
145	• עבודת הכנסת במליאה ובוועדות
146	• תפקידי הכנסת
147	• תהליך חקיקה
150	הרשות המבצעת: הממשלה
151	• הממשלה
151	• תפקידי הממשלה
152	• אחריות ממשלתית משותפת ואחריות מיניסטריאלית
153	הרשות השופטת: בתי המשפט
154	• הרשות השופטת
154	• אי תלותה ועצמאותה של הרשות השופטת בישראל
156	• סוגי המשפט בישראל
157	• בג"ץ
159	שאלות תרגול

אשכולות

161

162

אשכול העולם היהודי

- 163 • מקומה של מדינת ישראל בחיי העם היהודי
- 165 • תאור הקבוצות השונות ביהדות
- 167 • הגורמים לשסע הדתי בישראל
- 169 • דרכי ביטוי של השסע הדתי
- 170 • דרכי התמודדות עם השסע הדתי
- 170 • שאלות תרגול

171

אשכול תקשורת ופוליטיקה בישראל

- 172 • תקשורת המונים
- 172 • תפקידי התקשורת בדמוקרטיה
- 174 • האזרח כצרכן ביקורתי של אמצעי התקשורת
- 174 • חשיבותה של התקשורת
- 175 • עקרון האי-תלות של אמצעי התקשורת
- 177 • כוחם של אמצעי התקשורת
- 178 • שאלות תרגול

179

אשכול בחירות ומפלגות

- 180 • שיטות ממשל: פרלמנטרית, נשיאותית, מעורבת
- 181 • הממשל הפרלמנטרי בישראל
- 181 • כינון הממשלה
- 181 • שיטת הבחירות בישראל
- 184 • המערכת הרב-מפלגתית בישראל - יציבות ותמורות
- 185 • ממשלה קואליציונית
- 188 • שאלות תרגול

189

אשכול מעורבות אזרחית ופיקוח על רשויות השלטון

- 190 • מוסדות פיקוח וביקורת
- 196 • מעורבות פוליטית של האזרחים
- 198 • מעורבות אזרחית
- 199 • שאלות תרגול

200	אשכול רשויות מקומיות
201	• מבנה הרשות המקומית
204	• סמכויות הרשות המקומית
205	• תפקידי הרשות המקומית
206	• בחירות ברשות המקומית
207	• שאלות תרגול
209	מבנה בחינת הבגרות
210	שלוש בחינות מתכונת
226	תשובות חלקיות לשאלות האירוע

הקדמה

תלמידים יקרים,

ספר המיקוד שלפניכם נכתב כדי לסייע לכם בלימוד מקצוע האזרחות במהלך השנה ובחזרה לקראת בחינת המתכונת ולקראת בחינת הבגרות.

הספר מקיף את כל נושאי הלימוד בהתאם לתוכנית הלימודים החדשה שפרסם משרד החינוך לקראת בגרות קיץ 2017, והוא מיועד לתלמידים הניגשים לבחינת הבגרות באזרחות בהיקף של שתי יחידות לימוד, שאלון 034281.

הספר מיועד לכל התלמידים בכל הרמות, ומציג בצורה מובנית, בהירה ומקיפה את כל הנושאים הרלוונטיים, בהתאם לדרישות משרד החינוך.

בספר הושקעה מחשבה רבה, תוך ניצול הידע והניסיון רב השנים של הכותבים בהוראת המקצוע ובהערכת בחינות הבגרות.

כדי להפיק את המיטב מן הספר, מומלץ לקרוא היטב את תוכני הלימוד, ולענות על שאלות התרגול המופיעות בגוף הספר. ההתמודדות עם השאלות תשמש לכם מדד להפנמת החומר ולשליטה בו.

בספר תמצאו התייחסות לנושאים הבאים:

- ▶ כיצד עונים על שאלות בבחינת הבגרות.
- ▶ תכני הלימוד באזרחות בהיקף שתי יחידות לימוד, בהתאם לתוכנית הלימודים המותאמת לשנת הלימודים.
- ▶ שאלות ותשובות לדוגמה בנושאי הלימוד השונים.
- ▶ שאלות תרגול בנושאי הלימוד השונים ותשובות חלקיות לשאלות האירוע.
- ▶ שלוש בחינות מתכונת לתרגול – תשובות חלקיות לחלק מהשאלות.

מאת: **נאמליס בהצלחה,**

קרן ואורי

כיצד עונים על שאלות בבחינת הבגרות?

1. קראו היטב את תוכני הלימוד המופיעים בספר זה.
2. בכל פרק מופיעות שאלות ותשובות לדוגמה, המורות כיצד יש להתמודד עם השאלות.
3. בסוף כל פרק מופיעות שאלות תרגול המקיפות את כל הנושאים הכלולים בו. ענו על השאלות הללו כדי לחזור ולסכם את הפרק.

כיצד עונים על שאלת אירוע?

- שאלות אירוע מופיעות בפרק הראשון ובפרק הרביעי בבחינת הבגרות. הן מאופיינות בהוראות השאלה הבאות:
- ציין, הצג, הסבר. עליכם להתייחס בתשובה לשלושת מרכיבים אלה:
- א. **ציין** – יש לכתוב את שם המושג (בלבד) שזיהיתם בקטע המופיע בשאלה.
 - ב. **הצג** – יש לכתוב את הגדרת המושג כפי שהיא מופיעה בחומר הלימוד. בשלב זה אין להתייחס כלל לקטע המופיע בשאלה.
 - ג. **הסבר** – שלב ההסבר נחלק לשני חלקים:
ביסוס – עליכם לצטט או לכתוב במילים שלכם משפט מהקטע המוכיח שאכן מדובר במושג שזיהיתם בשלב ה"ציין".
קישור – עליכם לחבר בין הביסוס לבין ההגדרה שכתבתם בשלב ה"הצג".

מומלץ לכתוב את התשובה לשאלות אלה עם מילות השאלה, כדי לא לשכוח לענות על אף אחד מחלקיה, כפי שמופיע בדוגמה להלן:

שאלה לדוגמה

- בתאונת דרכים שאירעה בשעות הצהריים במרכז הארץ, היו מעורבים שלושה כלי רכב פרטיים. בתאונה נפצעו באורח קשה שלושה אזרחים. כתבי טלוויזיה שצילמו מקרוב את הנפגעים במקום האירוע ובבית החולים, ביקשו להקרין את התמונות במהדורת החדשות המרכזית בטלוויזיה.
- משפחות הנפגעים עתרו לבג"ץ, כדי שזה יאסור את הקרנת התמונות, בטענה שפרסום תמונות אלו עלול להביך את הנפגעים, לחשוף אותם בניגוד לרצונם ולגרום להם אי נחת.
- א. ציין והצג בשם איזו זכות ביקשו הכתבים להקרין את תמונות הנפגעים בתאונה. הסבר תשובתך על פי הקטע.
 - ב. ציין והצג את הזכות שעליה ביקשו משפחות הנפגעים להגן בעתירתן לבג"ץ. הסבר תשובתך על פי הקטע.

תשובה

א. ציין - חופש הביטוי.

הצג - זכותו של כל אדם להביע את עצמו, את אמונותיו ואת דעותיו בפומבי ובדרכים שונות, כגון: בשיחה, בתקשורת, בהפגנות, באמנות וכדומה.

הסבר - כתבי הטלוויזיה ביקשו להקרין את התמונות ממקום התאונה כדי לדווח על האירוע (ביסוס), בכך הביעו הכתבים את עצמם בפומבי דרך הטלוויזיה, שהיא אמצעי תקשורת (קישור). מכאן שהכתבים ביקשו להקרין את תמונות הנפגעים בשם חופש הביטוי.

תשובה אפשרית: זכות הציבור לדעת.

ב. ציין - הזכות לכבוד.

הצג - זכותו של אדם שלא לקבל יחס משפיל, מזלזל, מבזה ומעליב מהזולת. זכותו שלא יפורסם אודותיו מידע שקרי שלילי (הזכות לשם טוב). זכותו לחיות את חייו ללא חשיפת פרטים אודותיו, וללא התערבות וחדירה לחייו, לביתו, לגופו (הזכות לפרטיות).

הסבר - משפחות הנפגעים טענו שפרסום התמונות "עלול להביך את הנפגעים לחשוף אותם בניגוד לרצונם ולגרום להם אי נחת" (ביסוס), חשיפה כזו של תמונות שנעשית ללא רשות פוגעת בזכות לכבוד, שלפיה זכותו של אדם לחיות את חייו ללא חשיפת פרטים על אודותיו. מכאן שהזכות שעליה ביקשו משפחות הנפגעים להגן היא הזכות לכבוד.

כיצד עונים על שאלת השוואה?

הדרישה להשוואה עשויה להופיע בשאלות ידע פשוטות. בבואכם לענות על שאלה הדורשת להשוות שני פרטים או מושגים, עליכם לכתוב בראש ובראשונה את הקריטריון שעל פיו תשוו בין המושגים, ולאחר מכן איך הקריטריון מתבטא בכל אחד מהמושגים. אפשר לענות על השאלה בטבלה.

שאלה לדוגמה

הצג שני הבדלים בין הגישה הכלכלית-חברתית ליברלית לבין הגישה הכלכלית-חברתית - סוציאל-דמוקרטית.

תשובה

אפשרות א - טבלה

הבדלים בין הגישה הליברלית לבין הגישה הסוציאל-דמוקרטית

קריטריון	הגישה הליברלית	הגישה הסוציאל-דמוקרטית
המרכיב המרכזי במדינה	גישה הרואה את האדם במרכז וכמרכיב הבסיסי של החברה.	גישה קהילתית המציבה את החברה במרכז.
הערך המרכזי	גישה הרואה בחירות הכלכלית ערך מרכזי, לפיו, זכותו של כל אדם לממש את עצמו.	גישה הרואה בשוויון חברתי-כלכלי ערך מרכזי. החירות והשוויון יובטחו רק אם יבואו לידי ביטוי בכל תחומי החיים, כולל בתחום החברתי והכלכלי.

אפשרות ב - ללא טבלה

הבדלים בין הגישה הליברלית לבין הגישה הסוציאל-דמוקרטית:

1. **תפקיד המדינה** - על פי הגישה הליברלית, המדינה נועדה לספק את צרכיו הבסיסיים של האדם לשם קיומו בכבוד. לעומת זאת, על פי הגישה הסוציאל-דמוקרטית המדינה נועדה לדאוג לכל אזרחיה ולהבטיח שוויון הזדמנויות חברתי-כלכלי.
2. **התערבות המדינה בתחום החברתי-כלכלי** - על פי הגישה הליברלית התערבות המדינה בתחום החברתי כלכלי היא מינימאלית. המדינה אינה פועלת למען צמצום פערים חברתיים-כלכליים. לעומת זאת, על פי הגישה הסוציאל-דמוקרטית התערבות המדינה בתחום החברתי-כלכלי היא רבה. המדינה פועלת בצורה משמעותית כדי לצמצם פערים חברתיים-כלכליים.

כיצד עונים על שאלת ידע מורכבת?

בשאלת ידע מורכבת אתם נדרשים לשתי פעולות:

- א. הצגת מושג מתחום האזרחות.
- ב. קישור המושג שאותו הצגתם למושג אחר שמופיע בשאלה.

מומלץ להציג את שני המושגים המופיעים בשאלה, ורק אחר כך לעשות את הקישור בין השניים.

שאלה לדוגמה

הצג את עקרון הפלורליזם.

הסבר מדוע עקרון ההסכמיות הכרחי לקיומו של עקרון הפלורליזם.

תשובה

הצג: עקרון הפלורליזם - הכרה בזכות קיומם של קבוצות, דעות, השקפות, צרכים ורצונות שונים בחברה. הכרה בזכותן של הקבוצות השונות לבטא את השוני ביניהן, ולפעול למען מימוש זכויותיהן וצורכיהן.

הצג: עקרון ההסכמיות - מבטא הסכמה רחבה ככל האפשר, בין אזרחי המדינה ובין הקבוצות השונות, בעניינים מרכזיים הקשורים למדינה ולחברה, כגון צורת המשטר במדינה, קבלת כללי "המשחק" הפוליטי, יחסי דת ומדינה, כדי שיוכלו לחיות יחד בלי לוותר על חילוקי הדעות ביניהם. ההסכמיות מחזקת יציבות חברתית ושלטונית במדינה.

הסבר - כדי שהקבוצות יוכלו להתקיים זו לצד זו ולבטא את שונותן (פלורליזם), בלי לוותר על חילוקי הדעות ביניהן, יש צורך שהקבוצות השונות במדינה יגיעו להסכמה בנושאים מרכזיים כמו: צורת המשטר, כללי המשחק הפוליטי, יחסי דת ומדינה וכדומה (ההסכמיות).

כיצד עונים על שאלת עמדה?

שאלת עמדה דורשת מכם להביע את עמדתכם בנושא המופיע בה, ולהציג נימוקים התומכים בעמדתכם. לשם כך עליכם, בראש ובראשונה, לוודא שיש לכם מה לומר בנידון. איך תעשו זאת? עליכם לערוך סיעור מוחות כדי להעלות מושגים מתחום האזרחות הקשורים בנושא.

אופן כתיבת התשובה לשאלת עמדה יהיה כדלקמן:

הצגת עמדתכם – הציגו את עמדתכם כך: "לדעתי", "אני תומך/מתנגד" ... "עמדתי היא" ... "אני חושב/ת ש..." + הסוגיה השנויה במחלוקת.

שימו לב, יש להציג את עמדתכם בצורה ברורה ומלאה. אין להסתפק ב"אני תומך" או ב"אני מתנגד", אלא לכתוב תשובה מלאה המתייחסת לנושא שבו התבקשתם להביע את עמדתכם, על פי השאלה.

הצגת נימוקים התומכים בעמדתכם – עליכם לכתוב שני נימוקים המבססים את טענתכם ומשלבים מושגים מתחום האזרחות. שימו לב, עליכם להגדיר את המושגים, ולאחר מכן להציג את הקשר בין המושגים לבין הסוגיה שבמחלוקת, כך שיתמודך בטענתכם.

שאלה לדוגמה

בוויכוח בנושא הרכב הוועדה למינוי שופטים יש המבקשים לצמצם את מספר חברי הוועדה הפוליטיים (חברי כנסת ושרים), ויש המבקשים להגדיל את מספר חברי הוועדה הפוליטיים.

הביעו את עמדתכם בעניין זה. הציגו שני נימוקים התומכים בעמדתכם ומתבססים על מושגים מתחום האזרחות. בכתיבתך הקפד על המרכיבים הבאים:

א. טענה – הצגת עמדתך בעניין באופן ברור.

ב. הנמקה – הצגת שני נימוקים, שבעזרתם אתה מבסס את טענתך על מושגים ועל ידע מתחום האזרחות.

תשובה אפשרית

א. לדעתי יש להגדיל בוועדה למינוי שופטים את מספר חברי הוועדה הפוליטיים, כלומר חברי כנסת ושרים. ב. נימוקים:

■ **עקרון שלטון העם** – עקרון יסוד של הדמוקרטיה, שלפיו כל אזרחי המדינה הם הריבון ומקור הסמכות השלטונית במדינה. האזרחים בוחרים בנציגים לשלטון לזמן המוגדר בחוק.

בהגדלת מספרם של חברי הכנסת והשפעתם בוועדה למינוי שופטים מתבטא **עקרון שלטון העם**, בכך שמשקל אנשי השלטון, שנבחרו על ידי האזרחים, בוועדה גדל.

■ **עקרון הפלורליזם** – הכרה בקיום מגוון של דעות ועמדות של אנשים ו/או קבוצות בחברה ותמיכה בביטוי מגוון דעות זה.

הגדלת מספרם של חברי הכנסת ושרי הממשלה בוועדה מבטא את **עקרון הפלורליזם**, בכך שהוא מגדיל את כוחן של סיעות שונות המייצגות אינטרסים שונים ודעות שונות של העם.

הרקע ההיסטורי להקמת המדינה

מה בפרק?

החלטה 181 של האו"ם - תוכנית החלוקה - מיום כ"ט בנובמבר 1947 ▷